

ПРИКАЗИ И КРИТИКА

Стјепан Антољак, САМУИЛОВАТА ДРЖАВА. Изд. на ИНИ Скопје 1969, стр. 192

Во знак на одбележувањето на 1000-годишнината од востанието на комитопулитите и создавањето на Самуиловата држава, Институтот за национална историја и НИП „Нова Македонија“ — Заедница за издавачка дејност од Скопје ја издадоа книгата од проф. д-р Стјепан Антољак „Самуиловата држава“.

Со оваа книга, во која за прв пат строго научно се осветлува најзначајниот период од средновековната историја на македонскиот народ, од страна на авторот е направен обид сестрано и целосно да се прикаже создавањето и егзистенцијата на новосоздадената македонска словенска држава на Балканот. Книгата е напишана врз база критичко проучување на современите и подалечните пишани византиски, арапски, западни и домашни извори, потоа на искористувањето на археолошките пронајдоци, топомастичките и топографските податоци, народното предание итн.

Проф. С. Антољак книгата ја поделил на предговор и 33 наслови и поднаслови.

Во предговорот (стр. 7—8) авторот навел дека сè до денеска, освен популарната книшка од Д. Ташковски „Самуиловото царство“, периодот на историјата на македонскиот

народ од 969—1018 година не добило своја научна монографија. Наведувајќи дека досега објавените научни прилози во земјата и странство не го опфаќале целиот период од постоењето на Самуиловата држава, тој во книгата за Самуиловата држава се зафатил да ги обработи приликите и настаните спроти 969 година, кога комитопулитите кренале „можеби подолго време подготвено, востание против бугарската централна власт“, па сè до пропаста и ликвидирањето на оваа најголема државна творба на Балканот. Покрај другото, авторот наведува дека целта му била преку оваа книга да ја даде базата од која помладите научни кадри ќе го продлабочуваат понатаму овој најважен период од историјата на македонскиот народ.

Првиот дел од својата книга авторот го посветил на приликите во Македонија спроти востанието на комитопулитите (стр. 9—12). Притоа проф. Антољак доста документирано ги изнел завладувачките војни на Бугарите на Балканот, посебно во Македонија, како и потпаѓањето на поголемиот дел од Македонија под бугарска власт. Посебно место авторот му дал и на богомилското движење. Потоа се осврнал на општествените процеси, на администра-

тивната уредба во завладеаната од Бугарите Македонија, потоа на црквната управа итн. Специјално внимание авторот му посветил на статусот и карактерот на дејноста на македонските словенски кнезови. Тоа што е доста значајно и ново во книгата на проф. Антољак е прашањето за називот „Бугарија“ и на нејзините поданици „Бугари“. Авторот сосем точно констатирал дека под името „Бугари“ во Петровата држава не се мислело само на Бугарите туку и на другите народи кои биле завладеани од Бугарија (стр. 11). Врз база на изворите авторот утврдил дека во самата Македонија жителите секогаш не биле нарекувани „Бугари“. Во неа, вели тој, словенското население било нарекувано и како „Македонци“. Македонците, смета тој, живееле заедно со други народности (Ромеи, Арбанаси, Власи), кои биле помалубројни (стр. 11). Бидејќи, Византијците, освен себеси и Бугарите, вели авторот, во тоа време не признавале дека постои на Балканот друг народ, тоа било причина што сите византиски писатели пишувале само за Бугарите и многу настани ги поврзувале со нивното име (стр. 12). Таа била и главната причина, заклучува авторот, што востанието на комитопулице се сметало како востание на „Бугарите“ (стр. 12, 120—122).

Посебно место авторот му одделил на востанието од 969 година (стр. 12—13). По сестраното проучување на изворните податоци од Скилица, Зонара, Лав Ѓакон, Јован Геометар и др., проф. Антољак утврдил дека годината 969 треба да се смета за година на востанието на браќата Давид, Мојсеј, Арон и Самуил. Ова востание било дигнато во Македонија против бугарската централна власт и тоа веднаш по смртта на

царот Петар (969 г.). Проф. Антољак особено тоа го потврдил со еден податок од Скилица, кој гласи: „И така тоа се случи“ (стр. 12).

С. Антољак специјално се позабавил околу разјаснувањето на сè уште нерешениот проблем за потеклото на Самуил и неговите браќа (стр. 14—18). Изнесувајќи ги досегашните гледишта на научниците по ова прашање, авторот сестрано ги проучувал изворните податоци од византиските и другите писатели, притоа задржувајќи се на податоците од современиот на Самуил ерменски писател Стефан Таронски, наречен уште Асохих (Асолик). Соопштението од овој писател дека комитопулице воделе потекло од Ерменија, наведува авторот, може да се прифати како точно, бидејќи „овој е првокласен извор во поглед на потеклото на комитопулице“. (стр. 18).

Византиско-руската војна и ставот на комитопулице спрема војната исто така опширно се обработени во книгата на С. Антољак. Навлегувањето на Свјатослав во Бугарија и заземањето на Преслав, како и ангажираноста на Византија во истиснувањето на Русите од Балканот, сето тоа им било од корист на комитопулице. Во овој византиско-руски судир тие стоеле, смета авторот, резервирано, чекајќи го конечниот излез на таа тешка борба. Авторот дири е на мислење, дека византискиот цар Јован Цимиски за сето време на своето владеење ги оставил на мир комитопулице, не нарушувајќи ја самостојноста на нивната територија (стр. 20).

Проблемот околу пратеништвото на комитопулице во Кведлинбург 973 година (стр. 21—24) исто така е предмет на расветлување во книгата на проф. С. Антољак. По сестраното

и критичко проучување на изворите, авторот констатирал дека 973 година комитопулите испратиле свои претставници кои, заедно со другите делегати, му укажале почести на германскиот император Отон I. Тој дури е на мислење дека во Кведлинбург заминале двајцата браќа на Самуил или пак Самуил заедно со еден од браќата (стр. 24). Со одењето во Кведлинбург комитопулите сакале да ѝ дадат меѓународно признание и поголема самостојност на ослободената територија.

Специјално и суштествено С. Антољак го разгледал второто востание на комитопулите кое го дигнале 976 година против византиската централна власт. Ова востание всушност било дигнато веднаш по смртта на Јован Цимиски (976 г.). Затоа, заклучил авторот, податоците од изворите, особено оние од Скилица, не треба инаку да се сфаќаат освен дека постоеле две востанија: едното 969 а другото 976 година (стр. 27).

Сè до 976 година, смета авторот, во новосоздадената македонска држава комитопулите управувале заеднички, т.е. постоела тетрархија. Дури од 976 година, кога Давид и Мојсеј биле убиени, а и Арон ликвидирани од Самуил, новата држава почнала да се управува од монархот Самуил (стр. 27—32).

Посебно внимание авторот обрнал и на првите Самуилови воени успеси и освојувања од 976—986 година. По заземањето на Лариса, кое според Ферлуга, вели авторот, станало 985 или 986 година (стр. 137), Самуил оттаму ги пренел во Преспа моштите на Св. Ахил. Во Преспа, каде се наоѓале и неговите царски дворци, тој изградил голема црква што ја посветил на Св. Ахил (стр. 34). Во овој период, заклучува авторот, Самуил победоносно ја завршил

својата прва рунда во покорувањето на т.н. „западни“ византиски покраини.

Авторот наведува дека од 986 година Василиј II ја започнал првата неуспешна контраофанзива. Во 986 или во 987 година Самуил ги продолжил своите завојувачки походи кон Далмација. Врз база на досега неискористени изворни податоци, проф. Антољак утврдил дека со сигурност може да се смета дека под власта на Самуил тогаш паднале Дукља, Травунија, Захумље, Босна и Рашка (Србија). Што се однесува до стигнувањето на Самуил до Задар, врз база на расположивите извори авторот заклучил дека овој град не успеал да го заземе Самуил иако го опсадил. Повлекувајќи се отука Самуил навлегол во Босна. Да не ја освои целосно Далмација причина било тоа што Самуил тука се судрил со две моќни сили: Хрватска и Венеција (стр. 40).

Периодот од 991—995 година, смета авторот, е време кога Василиј II отпочнал нова војна против Самуил. Овој период, наведува тој, е многу нејасен. Сепак тој дошол до констатација, особено потпирајќи се на вестите од Јахја, дека тогаш Василиј II зазел неколку тврдини од кои некои ги задржал, а некои ги срушил.

Потоа авторот се задржал на повторната Самуилова офанзива до Пелопонез и притоа го расветлил поразот на Самуил кај Сперхеј 995 или 996 година (стр. 49—50).

Со посебно внимание авторот ја разјаснил и т.н. „Драчка афера“. Имено, тој утврдил дека „поради Ашовото и Хрисилиеовото предавство и потајното пактирање со Византија Драч беше за Самуила, за извесно време загубен“ (стр. 51). Авторот се позабавил да го расветли и пробле-

мот околу годината на паѓањето на Драч под власта на Византија, која година доста е спорна во науката. Тој го отфрлил гледиштето дека Драч паднал под византиска власт 1005 година. Според него, предавањето на Драч било „извршено секако пред 1000, а не 1005 година“ (стр. 53).

С. Антољак посебно место одвоил и на прашањето околу Самуиловата партија во Солун и Одрин (стр. 53—54). Уште додека Уран го управувал Солун, вели авторот, Самуил успеал да придобие во овој град двајца најугледни личности преку кои создал и свои приврзаници. Исто така и во Одрин придобил угледни воени личности. Мнозина од овие личности по откривањето морале да побегнат кај Самуила.

Како Самуил станал цар е прашање кое нашло посебно место во книгата. Врз база на сестраното проучување на досега познатите извори, како и на новоприсобраните, авторот дошол до заклучок дека царската круна Самуил ја примил од римскиот папа. Тој смета дека од Византија никога не можел да ја добие, зашто Василиј II во неговото лице гледал најогорчен противник. Исто така и до бугарската царска круна не можел да дојде, зашто уште за време на Јован Цимиски таа била однесена во Цариград и овде грижливо чувана. Значи, вели авторот, единствено круна можел да добие од папата. Земајќи го во предвид времето кога Самуил се прогласил за цар, а тоа станало секако меѓу 996 и 1000 година, „тогаш може да се заклучи дека круната, веројатно на негова молба, му ја испратил папата Гргур V (з. V. 996 — 18. II. 999)“ (стр. 56) Инаку, истакнува авторот, самото крунисување на Самуил „со кое неговото царство добило меѓунаро-

ден карактер и признание, го извршил папата преку своите пратеници“ (стр. 57). Авторот истакнува дека не се знае кога и каде Самуил бил крунисан, како и со каков вид круна. „Но дека овој владетел бил крунисан и дека носел круна, вели авторот, докажува и наодот на Василиј II во 1018 година во некогашната Самуилова царска ризница — „круни составени од зрна бисери“, за кое соопштува Скилица“ (стр. 57).

Посебно внимание авторот обрнал и на Урановото навлегување во центарот на Самуиловата држава (стр. 59—60), на освојувањето на некогашната бугарска престолнина 1000-та година (стр. 60—61), како и на војната со Василиј II против Самуила во 1001—1004 година, кога под византиска власт паднале голем број градови-тврдини (стр. 61—65).

Во книгата на С. Антољак посебно место е дадено и на навлегувањата на Унгарците во Самуиловата држава меѓу 1002—1005 година. Како причина за тоа авторот го наведува и истерувањето на унгарската принцеза, по сè изгледа ќерка на кнезот Гејза (972—997), која бремена ја избркал Гаврило Радомир за да ја земе за жена, како што вели Михаило Деволски, убавата ларисчанка Ирина. Поради овој чин, наведува авторот, кралот Степан I (997—1038), син на Гејза, ги заострил односите со Самуила, се приближил до Василиј II и почнал да навлегува во владеењата на Самуил (стр. 65).

Специјално место авторот им одвоил на настаните од 1004—1014 година. Искористувајќи бројни познати и малку познати извори, С. Антољак во овој дел од својата книга ги дал постојаните навлегувања на Василиј II во државата на Самуил, како и обидот на Самуил да го освои островот Крит и така да го

сврти вниманието на императорот на друга страна, но кој бил без успех. Во овој временски период, истакнува авторот, Василиј II ги довршил тајно или јавно подготовките за одлучното спротивставување на Самуил. Така дошло и до Беласичката битка од 29 јули 1014 година, на која С. Антољак посебно се задржал. Врз база на изворите и народното предание, авторот ни ги изложил сите настани пред и за време на оваа катастрофална за македонската држава и за самиот цар Самуил битка. По победата кај Беласица, Василиј II се упатил кон градот-тврдина Струмица со цел да го освои и да си го очисти патот за Солун. Меѓутоа, прославениот негов војсководител Теофилакт Вотанијат заедно со својот одред, кој му го чистел патот на императорот кон Солун бил дочекан во заседа и ликвидиран од Самуиловите војници. Заради сето тоа Василиј II жестоко се однел спрема заробените 15.000 војници. Ги ослепил, а на секој стоти војник оставил по еден едноок за да ги тие однесат кај Самуила во Прилеп. Држејќи се до изворите, авторот наведува дека таквите страдања Самуил не можел да ги издржи и од мака умрел на 6. X. 1014 година.

По смртта на Самуила, вели авторот, настапил период на агонија и брз крај на државата. Пред да помине на овој период тој опстојно се задржал да ги осветли внатрешните прилики во државата за време на Самуиловото владеење (стр. 72—91). Во овој дел на книгата од С. Антољак, слободно може да се каже, читателот може да најде многу новопоставени проблеми и тоа доста успешно решени. Секако дека на прво место доаѓа проблемот околу веродостојноста на трите повелби

на Василиј II дадени на Охридската архиепископија (стр. 72—77, 162—163). По сестраното проучување на самите повелби, како и на самите современи извори, авторот уште во 1966 година, на XIII интернационален конгрес на византолозите во Оксфорд ги изложил своите резултати од кои се гледа дека повелбите претставуваат обичен фалсификат од XIII век (сп. за тоа стр. 162—163, бел. 730 каде авторот полемизира и со Р. Љубинковиќ по ова прашање). Во книгата авторот одново се осврнал на ова прашање и притоа заклучил дека „овие три сигилии“ на Василиј не се автентични и дека се всушност фалсификати од 13 век“ (стр. 77).

Во делот на внатрешните прилики на Самуиловата држава авторот опстојно се осврнал, доста успешно и документирано го разјаснил проблемот околу називите „Бугарија“ за Македонија и „Бугари“ за Македонците (стр. 77—81). Исто така во овој дел од книгата авторот одвоил простор и на приликите во Охридската архиепископија (стр. 81—84). Освен тоа, што е доста важно и ново, авторот опстојно се задржал на општествено-економските прилики, како и на уредувањето на Самуиловата држава (стр. 84—91). Врз база на новоприсобраниот материјал С. Антољак доста опстојно го расветлил даночниот систем, потоа војската и нејзината организација во Самуиловата држава. Исто така во овој дел од книгата посебно внимание му посветил на развојот на феудалните односи; ги дал видовите занимања на населението, категориите на зависните селани; посебно внимание обрнал на градот, на организацијата на управата по градовите и воопшто во државата. Освен тоа авторот се осврнал и на доста теш-

кото и до сега нерешено прашање за богомилството во време на Самуиловото владеење. Притоа тој дошол и до еден нов богомилски топониm Асамати, локалитет на брегот на Преспанското Езеро. Авторот обнал внимание и на градежништвото во време на Самуил, посебно на изградбата на црквите. За прв пат авторот во својата книга проговорил и за постоењето на препишувачки училишта (скриптории) по истакнатите македонски манастири од овој период (стр. 90—91).

Во делот за агонијата и крајот на Самуиловата држава (стр. 91—115), авторот врз база на сестрано проучување на досега познатите документи, а и на новоприсобраните, дал целосна слика за владеењето на Гаврило Радомир и Иван Владислав, кога Василиј II успеал целосно да завладее со Самуиловата држава и во 1018 година дефинитивно и да ја потчини. Проф. Антољак се обидел на крајот од својата книга да го расветли и прашањето: кој бил всушност Сермо? (стр. 112—115) Врз база на пишаните извори и податоците од печатите и археолошките споменици, авторот дошол до заклучок дека овој господар на Сирмија бил висок функционер и дека тој не му бил потчинет на Самуил,

Радомир и Иван Владислав, туку бил во вистинската смисла самостоен владетел, кој своевременно се побунил и одметнал од Византија. Инаку, вели авторот, Сермон „се поврзал со унгарскиот владетел (можеби Степан I)“ (стр. 114).

На крајот, од стр. 117 до 192 во книгата на С. Антољак се дадени 1228 доста опширни белешки, кои документирани ја потврдуваат големата вредност на оваа научна монографија.

Заклучувајќи, можеме слободно да кажеме дека со ова строго научно дело авторот направил голем чекор напред во развојот на македонската историографија. Голем е бројот на проблемите кои си ги поставил за цел да ги реши С. Антољак и кои доста успешно ги решил или поставил на решавање пред сите оние кои ќе се занимаваат со научното осветлување на средновековната историја на македонскиот народ. Освен тоа во оваа книга авторот осветлил и голем број прашања од општобалканската и византиската историја во целина. Заради сето тоа таа претставува ценет и значаен прилог за развојот на општосветската историографија.

Б. П.

„НАЦИОНАЛНО-РЕВОЛУЦИОНЕРНИТЕ БОРБИ НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД 1876—1912“. Публикација со текст, фотографии и документи. „Наша книга“, Скопје, 1968, стр. 117

Пред извесно време во издание на издавачкото претпријатие „Наша книга“ од Скопје, излезе од печат публикацијата „Национално-револуционерните борби на македонскиот народ 1876—1912“. Авторите на публикацијата се тројца соработници на Институтот за национална исто-

рија: Ристо Поплазаров асистент, д-р Крсте Битоски и д-р Глигор Тодоровски, научни соработници.

Овој труд е прв од ваков вид во СРМ и претставува синтетичко прикажување преку текст, фотографии и документи на најбитните историски настани на еден многу бурен пе-